

ASPECTE PRIVIND REVOLUȚIA DE LA 1848-1849 ÎN COMITATUL TÂRNAVA (I)

Scânteia divină a libertății popoarelor declanșată în Italia, la Palermo, la 12 ianuarie 1848 a cuprins treptat Franța, Germania și Imperiul Habsburgic. Evenimentele desfășurate cu repeziciune la Viena au avut repercusiuni și în Ungaria unde, la 15 martie, s-a tipărit un manifest în 12 puncte care a constituit programul revoluției maghiare. Știrile despre izbucnirea revoluțiilor în Europa au cuprins și Transilvania, unde au avut loc o serie de mișcări și manifestații, la Arad, Timișoara, Lugoj, Baia Mare, Cluj, Târgu-Mureș, Blaj, Sibiu, Brașov, Odorhei. Deși programul revoluției maghiare avea un caracter democratic, proclamând libertatea și egalitatea tuturor cetățenilor, desființarea serviturilor feudale, a cenzurii, libertatea tiparului, el cuprindea totuși, la punctul 12, *uniunea* Transilvaniei la Ungaria, sancționată de împăratul Ferdinand V la 11 aprilie 1848. Refuzând să acorde drepturi naționalităților nemaghiare, era firesc să se inflameze contradicțiile dintre români și maghiari, ajungând-se astfel la confruntări sângeroase. Întrunită în adunările de la Cluj, Târgu-Mureș, Blaj, Sibiu, Brașov, intelectualitatea română din Transilvania a transmis, prin proclamații și manifeste, dorințele națiunii române: egalitatea românilor cu ungurii, sașii și secuii prin recunoașterea națiunii române ca națiune de sine-stătătoare, acceptarea confesiunii ortodoxe în rândul *religiilor recepte*, dreptul de folosire a limbii române în administrația bisericească și cea de stat, numirea de funcționari români proporțional cu numărul populației române și, nu în ultimul rând, respingerea *uniunii* Transilvaniei la Ungaria. Pretutindeni la orașe și sate au avut loc întruniri, populația se agita, discuta cu hotărâre despre drepturile națiunii române și comenta noile evenimente declanșate în luna martie la Viena și Pesta.

Teama față de mișcările românilor a determinat autoritățile guvernamentale și comitatense să ia măsuri de strictă supraveghere a locuitorilor și intelectualilor, în unele locuri apelându-se la trupe militare. Pentru a menține ordinea publică și siguranța averilor, guvernatorul Transilvaniei, Teleki József, se adresa la 29 martie comitelui Târnavei, Haller Ignác, cerând să mențină locuitorii în cea mai mare ordine și liniște, răspunderea revenind funcționarilor și proprietarilor care, în caz de necesitate, vor fi spijiniți de ofițerii și recruții pe care-i va trimite în comitate¹. De altminteri, la 29 martie, guvernatorul anunța desființarea iobăgiei, proclamată la Pesta, și trimiterea de trupe în zona Mediașului². În cursul întregii luni aprilie, până la adunarea din Duminica Tomii din 30 aprilie

¹ A.N.D.J.M., Fond *Comitatul Târnavă*, *Acte politico-administrative*, dos. 2009, f. 130.

² *Ibidem*, f. 133.

de la Blaj, funcționarii erau obligați să trimită note de înștiințare referitoare la situația satelor și a locuitorilor. La 2 aprilie 1848, din Biia, judele Tolnay Elek transmitea către comitele comitatului Târnava, Haller Ignác, informația că în satele sale era pace, ordine și liniște³. În unele sate, datorită agitațiilor, se prefigura însă necesitatea deplasării funcționarilor la fața locului. Astfel, pentru a menține liniștea și ordinea, Vita Samuel, judele suprem, s-a deplasat personal la 15 aprilie în unele sate din comitat unde se constataseră mișcări, locuitorii refuzând prestarea robotelor⁴. Din Bălăușeri, Vass Zsigmond, judele plasei Nadeș, își informa superiorii că a fost necesar să se deplaseze în localitatea Nadeș, deoarece oamenii refuzau să presteze slujba; a încercat să întemnițeze doi săteni mai înverșunați, dar, la intervenția preotului, care garanta pentru ei, a renunțat. Solgăbirăul își exprima temerea în ceea ce privea ținerea târgului de țară de la Bălăușeri, din 25 aprilie, pe care dorea să-l închidă în împrejurările respective, cerând și sprijinul armatei⁵. Comitele Haller Ignác îi recomanda ca cei care se agitău să fie trimiși în temniță, dar cererea de a interzice târgul de duminică nu o putea aproba⁶.

Canceliștii români din Târgu-Mureș, adunați la 26 martie la *cortelul* lui Avram Iancu, au hotărât convocarea adunării de la Blaj pe 30 aprilie, pentru a se consulta și pentru “*a se face pașii necesari în cauza națională*”⁷. Proclamația lui Aron Pumnul, copiată în 400 de exemplare, prin care erau convocați românii la Blaj în Duminica Tomii, era răspândită în vacanța paștelui prin intermediul studenților de la semniarul blăjean. “*Aici – scria în Memoriile sale Vasile Moldovan – s-a decis ca fiecare, călătorind către locul nașterii sale, să cerceteze cât va putea mai multe sate, incredințând și însărcinând poporul ca și el să răspândească faima în satele învecinate*”⁸. Împreună cu Ilie Moldovan, sprijinit de preoții din Alecuș, Alexie Molnar, Nicolae Vlăduț din Bogata și Ioan Boieriu, protopopul Lechinței, Vasile Moldovan, a răspândit chemarea pentru adunarea din Duminica Tomii în satele din zona Târnavelor. La Sâncel și Pânade oamenii erau deja informați despre adunare, iar la Alecuș, după citirea și explicația proclamației, după discursul său în care le vorbise despre drepturile națiunii române, locuitorii au promis că în duminica menționată vor merge cu toții la Blaj⁹. Teama pe care o genera o adunare a românilor l-a determinat pe guvernatorul Teleki să transmită tuturor comitatelor, orașelor și celor doi episcopi români, Lemeni și Șaguna, la 17 aprilie, circulara de interzicere a adunării din Duminica Tomii. Guvernatorul nu refuza națiunii române dreptul de a-și face

³ *Ibidem*, f. 137.

⁴ *Ibidem*, f. 141.

⁵ *Ibidem*, f. 149.

⁶ *Ibidem*, f. 150.

⁷ Papiu Ilarian 1852, tom II, p. 101-109.

⁸ Moldovan 1995, p. 16.

⁹ *Ibidem*, p. 17.

cunoscute aspirațiile, fiind de acord cu trimiterea de cereri către guvern și dietă din partea românilor, dar considera că nu era necesară convocarea unei adunări: *“Acestea cu atât mai mult cu cât întrunirea maselor neinstruite este întotdeauna periculoasă și nici măcar conducătorii lor nu pot spune până când le vor putea stăpâni”*¹⁰.

În zilele premergătoare adunării din Duminica Tomii, autoritățile au încercat să ia toate măsurile pentru a-i împiedica pe români să meargă la Blaj. În ciuda tuturor eforturilor, voința românilor de a fi prezenți la întâlnirea cu tinerii intelectuali spre a discuta despre viitorul națiunii nu a putut fi înfrântă. Deși adunarea românilor a fost interzisă de guvern la 17 aprilie, primindu-se din partea episcopului unit Lemeni și a consistoriului de la Sibiu circularele prin care poporul era îndemnat la liniște și ascultare, locuitorii din Căpâlna de Sus și Feisa, *“cu îndrăzneală”*, au declarat că întreg satul va fi la Blaj. În corespondența cu guvernatorul Teleki, Haller Ignác și-a exprimat părerea că, datorită interzicerii adunării din Duminica Tomii adusă la cunoștință de preoți, din cele două comunități nu vor merge mai mult de 100 de persoane. Drept urmare, considera că dispersarea cătanelor nu era necesară, la Zagăr și împrejurimi aflându-se o companie de dragoni; el însuși menționa că va fi prezent sâmbătă și duminică la Blaj. Părerea comitelui era că această adunare a fost organizată de tinerii care, cu un an sau doi înainte, au adus neplăceri episcopului unit. Sublinia, de asemenea, că la adunarea din 15 mai, proiectată a se desfășura tot la Blaj, românii vor fi în număr mare¹¹.

În condițiile unei situații critice, episcopii și respectiv consistoriile episcopale au primit cu supunere ordinea guvernului, colaborând cu acesta pentru menținerea ordinii publice. În acest sens, menționăm adresa de răspuns a episcopului unit Lemeni, din 22 aprilie, către comitele Haller, prin care arăta că, în condițiile în care existau mișcări și neliniște în rândul poporului cu privire la adunare, a trimis circulare *“intelighenților”* și protopopilor, prin care erau informați în legătură cu ordinul nr. 5245 din 18 aprilie privitor la interzicerea adunării, recomandându-le să îndrume poporul la ascultare și pace. În continuare, exprimându-și îngrijorarea, îl ruga pe comite să se străduiască să țină sub ascultare poporul¹².

Adresele funcționarilor către comite, deplasările prin sate relevă neliniștea de care erau cuprinse autoritățile în legătură cu organizarea și participarea românilor la adunarea din Duminica Tomii. Din Teremia, la 28 aprilie, Thuróczi Pál informa autoritățile comitatului că în toate localitățile româniei au primit această înștiințare (interzicerea adunării), cu excepția Cerghidului. Deplasându-se personal în localitate, a citit ordinul de interzicere a adunării, dar locuitorii au

¹⁰ Neamțu 1996, p. 25.

¹¹ A.N.D.J.M., Fond *Comitatul Târnava, Acte politico-administrative*, dos. 2009, f. 153.

¹² *Ibidem*, f. 146.

răspuns că au ordin de la episcop ca, pe Duminica Tomii, câte doi săteni să se prezinte la Blaj, ei nu recunosc alt ordin, ca urmare vor merge la Blaj. Preotul satului (Pop Dumitru, *n. n.*) a fost reclamat la protopopul din Teremia, Gavril Fogarași, pentru că nu a adus la cunoștință ordinul de interdicere a adunării, specificând faptul că el a primit circulara din partea episcopului Lemeni, conform căreia erau chemați preoții și câte doi săteni din fiecare sat. Solgăbirăul recomandă ca mișcările românilor și preoților să fie strict supravegheate¹³.

La 1 mai, din Biia, Tolny Elek raportează comitelui despre adunarea de la Blaj. Aici, scrie, s-a ales un rege românesc, “*oláh király*”. Este descris momentul sosirii fostului profesor, Simion Bărnuțiu, întâmpinat cu aplauze și urale de “*să trăiască*”, căruia i s-au deschis caii de la căruță, fiind tras de popor până în curtea seminarului; s-a anunțat ca slujbele domnești să se efectueze numai până la 15 mai. Dintre aceste știri, consideră că nici una nu este adevărată, deși “*oamenii vorbesc mult*”¹⁴.

Pentru a preîntâmpina eventuale acțiuni din partea românilor după adunare, autoritățile cer trimiterea de trupe în zonele unde se constatau agitații și tulburări ale ordinii publice. Astfel, la 2 mai, judele suprem, Földváry Ferenc, considera necesară trimiterea de trupe la Târnăveni și Adămuș, adică două companii de infanterie din regimentul II secuiesc staționat în cetatea de la Mediaș¹⁵.

În zona Târnavelor, la Nadeș situația s-a tensionat: sașii refuzau urbariul iar românii îl amenințau pe preot cu scoaterea afară din casă dacă nu citea “*slobozenia*”. În aceste condiții, Vass Zsigmond se vedea obligat să apeleze la sprijinul unei companii de soldați¹⁶. La Feisa¹⁷, Seuca¹⁸, Ernei¹⁹, Hundorf²⁰ se constatau, de asemenea, agitații, locuitorii refuzând prestarea slujbelor și a dijmei oilor. Documentele consemnează că și în satele Zagăr, Ernea, Laslău Săsesc, Ormeniș persista împotrivirea țăranilor față de efectuarea robotelor și plata taxelor, în ciuda eforturilor depuse de judele plasei, Iarmi Daniel, de a-i determina să se achite de aceste obligațiile urbariale²¹.

La 6 mai, conform adreselor transmise de Tolnay Elek din Biia comitelui Târnavei, Haller Ignác, guvernul ardelean era informat despre adunarea de la Blaj, unde tinerii “*instigatorii*” au ținut discursuri, și despre neliniștea care a cuprins satele din jurul Târnăveniului, cerând ajutor militar²². De asemenea,

¹³ *Ibidem*, f. 156.

¹⁴ *Ibidem*, f. 160.

¹⁵ *Ibidem*, f. 164.

¹⁶ *Ibidem*, f. 168.

¹⁷ *Ibidem*, f. 161.

¹⁸ *Ibidem*, f. 167.

¹⁹ *Ibidem*, f. 174.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 188, 189, 192, 193, 199.

²² *Ibidem*, dos. 2003, f. 110.

pentru liniștirea populației din Pănet, Ferenczi Beniámin și Lörincz Gábor vor fi obligați să ceară ajutor militar. În scrisoarea de răspuns, comitele Haller Ignác ținea să precizeze că, întrucât el reprezintă puterea guvernului, “dacă au nevoie de forța armată, să-l anunțe pe el, căci fără știrea lui nu se scot soldații”²³.

În zilele premegătoare Adunării de la Blaj din 3/15 mai, autoritățile comitatense și guvernul erau preocupate ca adunarea să se desfășoare în conformitate cu dispozițiile oficiale, la adunare urmând să participe numai preoții și mireni chemați prin intermediul protopopilor. Se încerca, astfel, diminuarea efortului depus de tinerii români care “agitau poporul neștiutor”, îndemnându-l să participe în număr cât mai mare la adunare. Pentru a înlătura primejdia adunării “poporului necultivat” în număr mare la Blaj, guvernatorul Teleki ordona comiților ca, prin funcționari, să obstrucționeze plecarea, să supravegheze ca acei mireni și preoți care nu sunt chemați la adunare să nu se deplaseze într-acolo²⁴.

Pentru anihilarea și supravegherea mișcărilor românești, la 25 aprilie 1848 guvernul ardelean a publicat legea statarială, lege care s-a introdus pe rând în toate comitatele. Sub motivația mișcărilor și tulburărilor care amenințau siguranța personală și proprietatea, la 8 mai, sub adresa nr. 6003, guvernul ardelean introducea și în comitatul Târnava legea statarială²⁵. Legea marțială referitoare la delictele de tulburare a ordinii publice, siguranței persoanei și proprietății era introdusă pentru o perioadă de trei luni. În comitatul Târnavei s-au constituit două tribunale de judecare rapidă, *Rögtön bűntető törvény*, cercul de sus: membri Kispál Albert, notar Kasa Zsigmond, Thuróczi György, președinte Beregszászi Imre; cercul de jos: Dániél Mihály, Rész Sámuel, Szabo László, președinte Pataki Farkas²⁶. În împrejurările respective, au fost anunțate autoritățile comitatului ca imediat și fără întârziere, în toate localitățile, să se anunțe introducerea legii statariale²⁷. În ședința din ziua de 9 mai, desfășurată la Târnăveni, funcționarii au fost informați despre introducerea statariului, obligația de a citi în cadrul adunărilor populației ordinul 6003/8 mai și de a ordona ridicarea spânzurătorilor. Luarea la cunoștință era certificată prin semnătura juzilor săteși, notarilor sau preoților. Astfel, legea este adusă la cunoștință la: Căpâlna, 11 mai, semnează judele Ráczy György, preotul unit Pop (Popovici n. n.) Nicolae; Jidvei, 11 mai, semnează preotul unit Gavril Coltor; Bălcaciu, 11 mai, semnează preotul unitarian Carolus Arz, preotul unit Ioan Moldovan; Sânmiclăuș, 11 mai, semnează preotul unitarian Barabás Beniámin, preotul unit George Fülep, preoții reformați Nagy István și Székely János; Iclod, 12 mai,

²³ *Ibidem*, f. 111, 112.

²⁴ *Ibidem*, dos. 2009, f. 177, 178.

²⁵ *Ibidem*, f. 179.

²⁶ *Ibidem*, f. 230.

²⁷ *Ibidem*, f. 181.

semnează judele Balogh Ferenc, Kolumbán Simon; Biia, 12 mai, semnează Balog Lőrincz, Barna Iosef; Petișdorf, 12 mai; Sâncel, 12 mai, semnează Gyárfas; Valea Sasului, 11 mai; Spini, Șona, 12 mai; Sântămărie, 10 mai, semnează preotul Simion Grama; Biia, 10 mai, semnează: Tolnay Elek, preotul reformat Kontz György; Veseuș, 10 mai, semnează: Tömösváry Sándor, preotul reformat Kontz György; Feisa, 10 mai, semnează semnează preotul unit Pop (Popescu *n. n.*) Ioan²⁸; Bozeș, 10 mai; Seuca, 10 mai; Laslăul Săsesc, 10 mai; Șomfalău, 10 mai; Kisfalva, 10 mai; Cetatea de Baltă, 10 mai; Păucea, 11 mai; Șamșudul de Câmpie, 11 mai; Păucea (Abuș), 11 mai; Păucea (filie la Curciu), 12 mai; Cuștelnic, 11 mai; Gănești, 12 mai; Acățari, 12 mai²⁹. Vita Samuel anunța, la rândul său, luarea la cunoștință a statariului în adunarea satelor din Gogan-Varolea, Gogan, la 11 mai; Cund, Daia, Lepindea, Bahnea, Hederiaș, 12 mai; Bernadea, Căpâlna de Sus, Micuș, Deaș, Ceuaș, 13 mai³⁰. La 11 mai, în prezența juzilor, notarilor și a unor locuitori din satele Săplac, Odriei, Târnăveni, Corod, Șoimușu Român, Seleușu Mic, Zagăr, Domald, Hundorf, Ernea, Sântioana Săsească, Ormeniș, Laslău Săsesc, Laslău Românesc, a fost anunțată introducerea statariului³¹. Sombori Sándor s-a deplasat personal în zilele de 14-15 mai în satele Hărănglab, Dârlos și Șmig din plasa sa pentru a anunța introducerea statariului³². La 16 mai este anunțat statariul și în localitățile Mica³³ și Măgheruș³⁴.

Programul revoluției române adoptat la Marea Adunare de la Blaj din 3-5 mai 1848 cuprindea o serie de măsuri de natură reformatoare, cu caracter politic, social și național. Se respingea cu hotărâre *uniunea* Transilvaniei la Ungaria, proclamându-se *independența națiunii române*. Era, cum scria Silviu Dragomir, "*Primul act politic al românilor din Transilvania în zorile luptei pentru libertate*"³⁵. Speranțele românilor de a se bucura de mult trâmbițata "*libertate, egalitate, frăție*" au fost spulberate prin introducerea statariului împotriva celor care se opuneau efectuării în continuare a robotelor pe moșiile nobiliare și a respingerii *uniunii* Transilvaniei la Ungaria. Împotriva satelor românești au fost trimise așa-zisele "*execuții militare*" (întreținerea soldaților și cailor cu hrană și adăpost de populația satului), care terorizau populația românească, "*agitatorii*" erau pedepsiți cu bătaia, trimitea în temnițele comitatelor sau executați, în unele localități conflictele dintre armată și săteni soldându-se cu pierderi de vieți omenești. "*Execuții militare*" s-au semnalat în comitatul Târnava în localitățile Boian,

²⁸ *Ibidem*, f. 183.

²⁹ *Ibidem*, f. 184.

³⁰ *Ibidem*, f. 185.

³¹ *Ibidem*, f. 196.

³² *Ibidem*, f. 298.

³³ *Ibidem*, f. 213.

³⁴ *Ibidem*, f. 214.

³⁵ Dragomir 1946, p. 202.

Crăciunelul de Sus, Sălcud³⁶. În a sa *Istorie a românilor*, Al. Papiu Ilarian prezenta adevărata stare a lucrurilor din această perioadă: “*ungurii, care aveau Dieta, publicară legea marțială, trimiseră coloane secuiești prin satele românești. Spre a teroriza poporul, începură acum cu toată furia ungurească a-i batjocori, a-i bate, a aduce execuții militare de secuii pe sate, care mergeau din sat în sat, maltratau poporul fără nici un temei, rușinau femeile, jefuiau casele și storceau bani de la sate*”³⁷.

Comitele Haller semnală, la 15 mai, guvernatorului Teleki starea de spirit a populației din zona Târnavei Mici, unde românii și sașii din cele 13 sate săsești se împotriveau în continuare urbariului, și întemnițarea a doi indivizi, unul din Ormeniș, care se opunea urbariului, învinuit de agitație, și unul din Lodroman care, fiind la adunarea de la Blaj, vorbea despre “*urmări primejdioase*”. Despre adunarea de la Blaj se nota în adresă că “*alaltăieri și ieri pe tot drumul se vedea popor*”³⁸. Deși ceruse încă din 11 aprilie comandamentului cetății Mediaș două companii de infanterie, comitele reînnoia cererea de trupe spre Târnaveni și Adămuș³⁹. La 11 mai se anunța deplasarea spre Târnaveni și Adămuș, unde comunitatea trebuia să asigure încartiruirea și aprovizionarea soldaților, deplasarea continuând spre Monor și Ciufud. În 22 mai s-au îndreptat spre Idrifaia, Șamsud și Jidvei. Știri alarmante soseau din localitățile Șoimuș, Odrihei, Corod, Seleușu Mic, Săplac, Hederiaș, Căpâlna – unde populația era agitată, răspândind-se știrea că secuii vor năvăli peste ei, ocupându-le satele. La vestea sosirii unei trupe de infanterie Bianchi, locuitorii și-au încărcat bunurile în căruțe și s-au ascuns în pădure, până când Sombori, judele suprem, s-a deplasat la fața locului și i-a liniștit⁴⁰.

Despre situația din comitatul Târnava relata și primarul orașului Dumbrăveni, Daniel Eugenius: spaima străbătea de la Almașu Săsesc până la Mica, oamenii s-au ascuns în pădurile de pe deal, robotele nu s-au mai făcut, pretutindeni în împrejurimi se ridicau spânzurători⁴¹.

În contextul agitațiilor care au cuprins satele în primăvara anului 1848, autoritățile au luat măsurile necesare pentru a menține situația sub control. Încă din 13 aprilie, guvernatorul Transilvaniei, Teleki József, transmitea ordinul cu nr. 4887, prin care soldații care și-au îndeplinit serviciul militar urmau să fie menținuți în continuare, “*deoarece – scrie el – s-au stârnit tulburările de acum ale timpului*”, continuându-se recrutările⁴². Oficialitățile anunță că în comitatul Târnava recrutarea s-a încheiat la 13 mai la Zagăr și Tăuni. Au fost recrutați 162

³⁶ Maior 1998, p. 208.

³⁷ Papiu Ilarian 1852, tom II, p. 35.

³⁸ A.N.D.J.M., Fond Comitatul Târnava, Acte politico-administrative, dos. 2009, f. 212.

³⁹ *Ibidem*, dos. 2003, f. 114.

⁴⁰ *Ibidem*, dos. 2009, f. 223.

⁴¹ *Ibidem*, f. 229.

⁴² *Ibidem*, dos. 2003, f. 104.

de tineri, lipsind doar 6, între care Buzaș Vasile, Aldea Simion și Aldea Nonu. Acțiunea de recrutare a continuat și în localitățile Nadeș, Cund, Gănești, Bernadea, Căpâlna de Sus, Târnăveni.

Sentimentul general care predomina în această perioadă era frica: frica autorităților de mișcările românești și a românilor față de represaliile din partea autorităților. În 22 mai, delegații sașilor convocați la Senereuș pentru adunare s-au risipit la vestea că 80.000 de maghiari înarmați ar fi distrus localitățile Seleuș, Domald și Viișoara⁴³. Zvonurile despre incendierea celor 3 sate se extind cu repeziciune la Hoghileag și Bernadea⁴⁴, în zona Sighișoarei numărul satelor incendiate ridicându-se la 13⁴⁵. Pentru a-i liniști pe țăranii de pe valea Târnavelor, autoritățile fac apel la sprijinul preoților, canonicii Vasile Raț și Constantin Alutan fiind trimiși prin sate⁴⁶.

Guvernatorul Transilvaniei, Teleki József, transmitea la 20 mai 1848 adresa prin care solicita și comitatului Târnava păstarea liniștii, ordinii publice, apărarea proprietății și siguranța personală, cerând să fie înștiințat despre viitoarele întâmplări⁴⁷. Pentru liniștirea populației se ordona deplasarea funcționarilor în sate și informarea săptămânală, în zilele de marți și sâmbăta, despre starea lucrurilor din localitățile comitatului⁴⁸.

În comunicarea din 25 mai a solgăbirăului plasei Tătârlăua, Máteffi Sándor, către vicecomitele Gaál Miklos, era prezentat refuzul țăranilor din Micăsasa și Crăciunești de a mai presta robota și jefuirea proprietății administratorului. La Hususău și Tătârlăua oamenii pustiesc cu mare forță, taie pădurile, iau animalele. În Daia, “spânzurătorile cu îndrăzneală le-au tăiat”, amenințând cu incendierea, jefuind pivnițele curții nobiliare. Se notează că și în părțile Ciocului poporul este “înfierbântat”. Prin urmare, pentru reinstalarea ordinii era necesară trimiterea, la 1 iunie, de la Cucerdea Română la Tătârlăua, a unor trupe din primul batalion secuiesc de infanterie. De acolo, trupele erau îndreptate spre Micăsasa și celelalte localități, pentru potolirea agitațiilor împotriva conducătorilor fiind necesară luarea măsurilor de forță. Deoarece neorânduiala, tulburarea liniștii publice au fost făcute de locuitorii satelor, încartiruirea și hrănirea soldaților trebuia să fie susținută de către aceștia⁴⁹. De altfel, comitele Haller a fost informat despre tulburările din zonele respective și prin intermediul judeului Madaras Gábor și a vicecomitelui Gaál Miklos⁵⁰. Tulburarea liniștii și a ordinii publice la 1 iunie de locuitorii satului Șard, care s-au adunat în biserică și au

⁴³ *Documente 1848*, p. 388; Maior 1998, p. 200.

⁴⁴ *Documente 1848*, p. 389.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 441.

⁴⁶ Maior 1998, p. 217.

⁴⁷ A.N.D.J.M., Fond Comitatul Târnava, *Acte politico-administrative*, dos. nr. 2008, f. 28.

⁴⁸ *Ibidem*, dos. 2006, f. 19.

⁴⁹ *Ibidem*, dos. 2003, f. 117.

⁵⁰ *Ibidem*, dos. 2009, f. 233.

prădat curtea văduvei lui Elekes Antal, a determinat cererea de trupe pentru restabilirea situației⁵¹.

Desființarea relațiilor urbariale votată de dieta de la Cluj la 6 iunie 1848, anunțată la 18 iunie, era privită de români cu neîncredere, nefiind recunoscută datorită faptului că nu era semnată din partea împăratului Ferdinand. Cu ocazia aducerii la cunoștință a desființării relațiilor urbariale, Földváry Ferenc îl informa pe guvernatorul Teleki că *“românii au declarat că ei nu vor să recunoască administrația publică și așteaptă măsurile binefăcătoare de la Guvernul din Blaj”*⁵².

În zilele de 17 și 18 iunie, în localitățile aparținând cercului Zagăr, s-a citit și explicat în fața țăranilor și proprietarilor înștiințarea guvernului cu privire la desființarea iobăgiei. Comisia constata că *“în localitățile săsești, acum deja foștii urbariali și-au exprimat nemulțumirea că nu li s-au atribuit și pădurile urbariale ale domnilor proprietari”*⁵³.

Tolnay Elek, prim judele plasei Biia, și Réz Sámuel, însărcinați din partea comitelui pentru siguranța publică să comunice în localități respectiva înștiințare, informează că, în zilele de 16-17 iunie s-au deplasat la Petrisat, Iclod, Șona, Biia, Veseuș, Sânmiclăuș, Feisa și Jidvei, unde populația a primit cu supunere știrea, spre deosebire de locuitorii din Sâncel, unde putătorul de cuvânt al satului, Grama Mihăilă, a înmânat exemplarul declarând că *“lor nu le trebuie uniunea”*. La Pânade, preotul unit a afirmat că enoriașii săi i-au interzis să accepte alte dispoziții care nu vin de la Blaj sau de la împărat. *“Locuitorii din Lunca Târnavei – relatează comisia – au protestat atât împotriva faptului că preotul lor român a primit exemplarul înștiințării, cât și împotriva uniunii; au declarat că ei rămân devotați jurământului de la Blaj din 15 mai și așteaptă ca o delegație desemnată acolo să le aducă o înștiințare similară, dar mai satisfăcătoare. La fel s-au declarat și locuitorii români din Căpâlna de Jos – protestând împotriva aceluia gest al preotului lor care a acceptat exemplarul ce i-a fost înmânat”*⁵⁴.

Asemenea atitudine de refuz costatăm și în cazul comunității din Deag, relatată de judele Madaras la 28 iunie din Sălcud. Astfel, conform acestuia, cu câteva zile în urmă, poporul fiind la împărțirea pământului obștesc, pe pășunea satului, doi *“agitatori”* din Deag, Alb Iosif și Dan Andrei, i-au admonestat spunând că *“slobozenia”* citită de solgăbirău nu îi privește pe ei, că în alte locuri nu au primit acest ordin. Căci, după cum arăta preotul din Herepea, cu care s-au întâlnit pe drum, acest ordin în satele lor nu au lăsat să se citească. Poporul înfuriat l-a obligat pe preotul ortodox să le citească legea de desființare a iobăgiei, pe care, însă, nu a recunoscut-o. În 25 iunie, sub îndrumarea lui

⁵¹ *Ibidem*, f. 237, 239.

⁵² *Documente 1848*, p. 646.

⁵³ *Ibidem*, p. 139.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 188.

Găbudean Ioan, Hegyes Ioan și Mărginean Ștefan, au pătruns în casa preotului unit Ioan Degi, care le-a citit înștiințarea, dar ei au răspuns: “*nu ne trebuie astă slobozenie că asta nu-i drept, asta nu-i de la Ferdinand*”, iar, mai departe, “*agitatorul*” Găbudean Ioan a cerut scrisoarea pentru a o arăta solgăbirăului: “*îi drept vadă, facă ce o vrea cu dânsa*”. Deși preotul Degi a încercat să liniștească poporul, totuși a propus comisiei de investigare a tribunalului statarial arestarea și pedepsirea acestor “*agitatori*”, deoarece nu este sigur că nu vor fi “*agitatori în continuare*”⁵⁵. Măsurile vor fi, deci, temnița pentru agitatori și liniștirea populației din Deag și Sălcud prin puterea cătanelor⁵⁶. Amenințați cu execuția militară în sat, comunitatea din Deag redactează, la 3 iulie, prin solgăbirăul Tamás György, un memoriu prin care se disculpă de tulburarea creată în sat prin intermediul celor trei săteni, Dan Indrei, Alb Iosif și Coman Teodor, rugând să fie absolviți de trimiterea trupelor în sat, deoarece această tulburare nu s-a iscat din vina lor, iar până în prezent altă tulburare nu au făcut. Au depus mărturie 3 martori și întreaga comunitate⁵⁷.

Comitetul pentru siguranță publică a fost informat de preotul unit Vasile Socol despre citirea “*slobozeniei*” la Lăscud. Evenimentul nu s-a desfășurat fără incidente: Nihuț Ioan și Nihuț Petru, care au fost prezenți la Adunarea de la Blaj, l-au apostrofat pe preot cu următoarele cuvinte: “*Hamiș ai cetit părinte slobozenia de la Blaș, nu așa a fost spus că a vini ... Nu trebuie nouă astă slobozenie, asta nu-i drept, nu-i scrisă de Ferdinand, nouă nu ne trebuie unio cu țara ungurească, adă părinte cartea ca asta să o ducem la solgăbirău*”. Se propunea întemnițarea celor doi locuitori care au instigat populația la nesupunere față de ordinele administrației și nerecunoașterea *uniunii* Transilvaniei la Ungaria⁵⁸.

În satele plasei Iernut: Bord, Vidrasău, Bobohalma, Sânpaul, Sălcud, Iernut, Ogra, locuitorii, cu excepția celor din Cipău, Cucerdea și Șăulia, au primit cu bucurie înștiințarea de eliberare din iobăgie. La Cucerdea, sătenii erau îndemnați de Hulpuș Simion să nu primească înștiințarea, deoarece nu era semnată de împăratul Ferdinand⁵⁹. Pentru motivele mai sus arătate, se cerea supravegherea și întemnițarea “*instigatorului*”⁶⁰.

Legea privind desființarea iobăgiei a fost adusă la cunoștința comunităților prin reprezentanții administrației, prin deplasarea la fața locului. În localitățile cercului Zagăr eliberarea din iobăgie s-a anunțat înaintea întregii comunități în zilele de 17-18 iunie⁶¹. La Sâncel, Pănade, Lunca Târnavei, Căpâlna de Jos,

⁵⁵ A.N.D.J.M., *Fond Comitatul Târnava, Acte politico-administrative*, dos. 2009, f. 252.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 257.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 264.

⁵⁸ *Ibidem*, dos. 2007, f. 97.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 85.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 86.

⁶¹ *Documente 1848*, p. 139.

Sântămărie, sub motivul că sunt devotați jurământului de la Blaj și împăratului și pentru că nu doreau *uniunea*, sătenii au refuzat să accepte înștiințarea gubernială⁶².

Comitetul pentru siguranță publică era informat de comisarii Szabó László și Ujfalvi József că locuitorii din Giuluș, la îndemnul lui Samoilă Coman și Ion Login, au refuzat circulara guvernului sub motivul că nu o considerau ca având putere de lege, nefiind semnată de împăratul Ferdinand. Comisarii constată că *“atât din această întâmplare, cât și din cele care au avut loc și în alte localități, chiar dacă mai puțin evident, am fost nevoiți să constatăm că o parte a locuitorilor din zonă a refuzat deja să depindă de guvernul civil din țară și de dregători, cealaltă parte este pe cale de a o refuza, și că de fapt anunțarea acestei legi favorabilă pentru ei a fost primită mai degrabă cu iritare decât cu bucurie”*. În încheiere, se recomanda pedepsirea exemplară a celor doi complici care au desconsiderat și nu s-au supus ordinelor, *“întrucât din experiență rezultă că nu ar fi fost încurajată comiterea atâtor abateri, dacă micile abateri ar fi fost curmate în mod energic”*⁶³. La 20 iunie, judele nobiliar Thuróczi Pál anunța comitetului pentru securitate poziția adoptată de românii din Giuluș: *“că nu acceptă ordinele guberniului – nu le recunosc, acceptă doar ordinele venite de la ai lor”*⁶⁴.

În urma refuzului locuitorilor din Valea Sasului, plasa Biia, sub aceeași motivație de a nu accepta circulara cu privire la eliberarea din iobăgie, Tolnai Elek recomandă: *“Instigatorii și trădătorii de țară și fără de lege au ademenit poporul neștiutor într-o asemenea măsură, încât acesta nu mai crede, în afară de ei, în nimeni. Și ei sunt totuși liberi și au prilejul să inventeze și să publice, prin dejucarea puterii publice, planuri care periclitează siguranța publică, cea a persoanei și a averii, mai mult, a întregii țări. Cât timp ei sunt liberi, liniștea publică va fi periclitată”*⁶⁵.

În condițiile desființării iobăgiei, când țăranii au devenit proprii lor stăpâni, aceștia refuzau robotele și plata taxelor, împotriva lor luându-se măsuri drastice fiind alungați din case și de pe pământul lor. În cursul lunii iulie, la Sălcud, proprietarul Madaras, în înțelegere cu vicecomitele, pentru a-i obliga pe țăranii să efectueze robotele, au adus în sat o companie de 165 de grăniceri secui, care au stat timp de opt zile pe cheltuiala satului, încât *“pe bieții români i-au despoiat mai de toate averile și i-au lăsat pribegi ... Au cheltuit în opt zile pe secui: pe carne de vită 222 fiorini, pe vin 196 fiorini și 20 creițari, pe vinars 60 fiorini bani gata”*⁶⁶. Pentru a putea menține situația sub control și pentru a obliga țăranimea să efectueze robotele, juzii cer intervenția armatei. La 26 mai comitele

⁶² *Ibidem*, p. 188-189.

⁶³ *Ibidem*, p. 200.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 265.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 264.

⁶⁶ Papiu Ilarian 1852, tom III, p. 40-41.

Haller Ignác făcea demersuri pentru aducerea unei companii de soldați în Zagăr⁶⁷, iar, la Veseud, Somosváry Sándor implora să se trimită trupe pentru ca românii să-și efectueze slujba, sperând că aceștia se vor mai liniști⁶⁸. Frații Raț Macavei și Gheorghe din Bobohalma refuzau îndeplinirea robotelor⁶⁹, iar, la Bălăușeri, Vass Zsigmond era de părere că slujba nu se va putea realiza numai prin hotărâre judecătorească⁷⁰. Văduva lui Monorean Ilie din Hususău, împreună cu fiul său, au fost dați afară din casă pentru neplata impozitului, fiind primită din milă de preotul unit din Lodroman, Popa Aron⁷¹. De asemenea, la 11 august, văduva lui Ioan Macavei a fost scoasă din casă pentru aceleași motive⁷². La reclamația văduvei lui Papfalvi György, Gaál Miklos dispunea, la 13 septembrie, pedeapsirea pe ulița satului cu câte 6 lovituri de bici, pentru neefectuarea robotelor, a femeilor Pavel Tudora, Savina Maria și Cociș Ana⁷³.

La 28 august 1848 sătenii din Lăscud se adresează comitelui comitatului Târnava, Bánffi János, plângându-se de faptul că, deși dieta din 29 mai a proclamat libertatea prin desființarea iobăgiei, solgăbirăul plasei, Turoczi Pál, îi forța să iasă la lucru pe domeniul lui Tancsály, amenințându-i cu pedeapsa. Sătenii considerau că pământul le aparținea, fiind lucrat ani de zile de ei, și pentru a dovedi acest fapt cer investigația cazului prin intermediul unei comisii. Memoriul este semnat de Popa Petru și Moldovan⁷⁴. În apărarea lui Ignat Todor din Lăscud intervin, la comitele suprem, Crăciun Iacob, ginerele acestuia, sătenii în frunte cu preotul ortodox Dascăl Gheorghe și Valea Vasile, cerând anularea pedepsei, motivând plățirea impozitului pe casă și pământ⁷⁵. Moldovan Nilă, pentru că i-a înfuriat pe funcționari, a fost pedepsit în fața satului cu 25 lovituri de nuielă⁷⁶. De asemenea, la 30 august, lui Cioca Todor din Deag, pentru refuzul de a presta robota și a plăti taxa, solgăbirăul a vrut să-i lege mâinile cu lanțul, acesta, fugind și înjurând, a reușit să scape de bătaia cu nuielă, dar în cele din urmă a fost prins și trimis la închisoare⁷⁷.

În vara anului 1848 represaliile asupra românilor s-au intensificat. În comitatul Târnavei au fost arestați pentru agitație, tulburarea ordinii publice și refuzul efectuării robotelor: Raț Ianoș și Boilă Frimu din Gogan-Varolea, Zogoran Dumitru din Șumuștelnic, Urs Vasilică din Cipău care, pentru jignirea

⁶⁷ A.N.D.J.M., *Fond Comitatul Târnava, Acte politico-administrative*, dos. 2008, f. 30.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 31.

⁶⁹ *Ibidem*, dos. 2009, f. 246.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 248.

⁷¹ *Ibidem*, dos. 2007, f. 139-140.

⁷² *Ibidem*, f. 141.

⁷³ *Ibidem*, dos. 2008, f. 68.

⁷⁴ *Ibidem*, dos. 2007, f. 158.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 159.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 170.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 164.

solgăbirăului satului, i s-a aplicat o pedeapsă cu închisoarea pentru două luni și 25 de lovituri de bețe pe spate⁷⁸. Pedepsiți cu bătaia, 25 de lovituri, au fost și Cioară Ioan din Șoimușu Român, Crețan Iacob din Lăscud, Șeican Ioan din Iernut, Cioca Todor din Săplac⁷⁹.

Adresa solgăbirăului Simonfalvy János din Hărănglab din data de 6 octombrie 1848 către comitele suprem Bánffy János surprinde atmosfera din lumea satului după cea de a treia adunare de la Blaj. Sosind la Dârlos, află că țăranii nu vor să mai efectueze slujba, care a fost interzisă, spun ei, la adunarea de la Blaj. La ordinul de a se prezenta în fața sa, curialiștii și țăranii au refuzat, spunând că îl așteaptă în mijlocul satului. Tensiunea fiind în creștere, birăii au fost trimiși să îi aducă cu forța, legați, dar pentru că țăranii i-au amenințat cu bătaia, pentru a nu crea mai mare vrajbă și nenorociri, Simonfalvy a renunțat. Deplasându-se de la Dârlos spre Almaș, a interogat 3 săteni și, astfel, a descoperit motivul refuzului locuitorilor din Dârlos de a efectua robotele și de a nu se supune ordinelor: celor care au participat la adunarea de la Blaj li s-a adus la cunoștință că slujba a fost ridicată, țăranii amenințând că cei care vor efectua în continuare slujbele vor fi pedepsiți, li se vor rupe brațele și picioarele, iar de ofițerii maghiari nu mai depind, căci la Blaj poruncesc ofițerii români, care se supun ordinelor împăratului. Informează, de asemenea, despre agitațiile de la Almaș, în multe localități din plasa sa fiind însă liniște⁸⁰.

Autoritățile comitatense și guvernamentale considerau că principalii vinovați de tulburarea liniștii și ordinii publice, a agitațiilor din lumea satelor erau, în special, preoții și intelectualii. Împotriva lor au fost luate măsuri dintre cele mai drastice, mergând de la întemnițare până laucidere. Printre cei care au suferit martiriul temniței era și preotul unit din Blăjel, Penezan Andrei (Pănădan, *n. n.*). Din studiul documentelor reiese că preotul a fost arestat pentru delictul de agitator al poporului. Deplasându-se la Blăjel pentru a instaura ordinea în sat, vicecomitele comitatului Târnava, Gaál Miklos, a constatat că principalul vinovat pentru tulburările produse era preotul Andrei Penezan. Chemat în fața comisiei, preotul a recunoscut acuzațiile care i s-au adus, adăugând doar că el ar fi spus doar ceea ce a auzit la Blaj. Considerat membru periculos al societății sătești, pentru a nu mai corupe cu sfaturile sale răufăcătoare și alți săteni, Andrei Penezan a fost arestat și transportat la închisoarea comitatului, la Târnăveni⁸¹. La 24 iunie comisia de cercetare s-a deplasat la fața locului pentru interogarea celor 16 martori în cazul preotului Penezan. Capetele de acuzare formulate împotriva sa se refereau la: instigarea sătenilor, nesupunerea la ordine; pădurile vor fi libere; fiecare proprietar era obligat să dovedească cu acte în termen de 30 de

⁷⁸ *Ibidem*, dos. 2009, f. 280, 281, 314, 317, 356.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 351.

⁸⁰ *Ibidem*, dos. 2007, f. 180.

⁸¹ *Documente 1848*, p. 553.

zile pe ce cale a ajuns să posede averea, în caz contrar aceasta va trece în proprietatea satului; scrisul în limba maghiară nu se mai folosește; dregătorii comitatensi nu le mai ordonă; oamenii sunt liberi, fără nici o deosebire; toate datoriile vor fi anulate; domnii nu mai au dreptul de a tăia lemne pentru a vinde, doar pentru consumul personal; românii vor avea dregători români, ungurii dregători unguri; Bărnăuțiu va fi guvernator; ar fi propus să nu se accepte unirea cu Ungaria; Micaș să fie eliberat, altfel îl vor scoate din închisoare⁸².

Solidari cu preotul lor, țărani Șofron Vida, Mărginean Nonu, Hațegan Nicolaie, Istrate Gligor, Groza Nicolaie, Vida George, Rotaru George, în numele comunității, au intervenit pe lângă comisia investigatoare pentru iertarea și eliberarea sa. Pentru a cerceta dacă scrisoarea a fost dată în numele comunității, la 3 iulie comisia s-a deplasat în sat și, după audierea locuitorilor, a ajuns la concluzia că demersul pentru eliberarea preotului a fost făcut fără știrea lor. Este lesne de înțeles că, sub amenințarea pedepsirii și aducerii de trupe în sat, locuitorii s-au desolidarizat de această acțiune⁸³. Cunoscând situația preotului încă din 26 iunie, când Földvály Ferenc i-a transmis cercetarea efectuată în urma sesizării privind faptele de instigare⁸⁴, guvernatorul Mikó Imre dispune, la 5 iulie 1848, continuarea cu cea mai mare hotărâre și stăruință a cercetării preotului din Blăjel pentru delictul de agitator⁸⁵. Sentința din 15 iulie a tribunalului statarial din Târnăveni menținea pedeapsa cu închisoarea⁸⁶. Cazul preotului Penezan se complică prin incendierea unor case din sat de către soldatul dezertor din Mediaș, Opriș Nicolae, care a cerut informații de la soție despre preotul satului, fiind văzut în compania fiului preotului, student la Blaj. Autoritățile dispun cercetarea legăturii care exista între cei doi⁸⁷. În aceste împrejurări, cererea adresată de preotul Penezan Andrei la forurile de judecată superioare (Tabla regească din Târgu-Mureș) și guvernatorului Mikó nu au avut nici un rezultat pozitiv⁸⁸. Mai mult, la 9 septembrie se cerea episcopului Lemeni ca Penezan Andrei să fie pedepsit prin demiterea din funcția de preot al bisericii greco-catolice⁸⁹.

Considerat răspunzător de agitațiile, tulburările și refuzul efectuării robo-telor de către locuitorii din Nadeș și Daia, la 29 iulie preotul unit din Daia, Iosif Tempea, a fost victima răzbunării din partea proprietarului de pământ, Komaromi János, fiind împușcat în abdomen. Roman Ioan, judele satului, în adresa către judele plasei, Sombori Șandor, relatând incidentul, menționează atitudinea pașnică a credincioșilor preotului, care ușor ar fi putut prăda curțile familiei Komaromi

⁸² *Ibidem*, p. 535-544.

⁸³ A.N.D.J.M., Fond Comitatul Târnava, *Acte politico-administrative*, dos. nr. 2009, f. 266.

⁸⁴ *Documente 1848*, p. 646.

⁸⁵ A.N.D.J.M., Fond Comitatul Târnava, *Acte politico-administrative*, dos. nr. 2009, f. 277.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 291.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 289, 319.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 321, 326, 340.

⁸⁹ *Ibidem*, dos. nr. 2015, f. 44.

și ar fi putut prinde pe făptaș⁹⁰. În ședința parlamentului maghiar de la Budapesta din 26 august 1848 deputatul Dragoș îl interpela pe ministrul de interne Szemere cu privire la situația politică din Ardeal, despre năpăstuirile și nedreptățile săvârșite asupra românilor din comitatul Dăbâca, crimele asupra preoților români de la Mediaș, Daia și arestarea intelectualilor români⁹¹.

Cercetarea, la 30 iulie 1848, pentru refuzul de a mai efectua robotele a locuitorilor de pe pământul curial în Coroisânmartin, Cucuț Nicolae, Munteanu Nicolaie și Czente Simon, relevă implicarea preotului ortodox Fechetici Ioan din Șoimușul Român, care sfătuisese poporul să nu mai îndeplinească slujbele domnești, deoarece acestea au fost desființate. Cei trei țărani au afirmat că preotul i-a îndemnat la ascultare față de autorități, citindu-le o proclamație a episcopului Șaguna din 8 puncte⁹². A doua zi, la Bahnea, din porunca comitelui Bánffy János, solgăbirăul Donáth Farkas a început investigarea preotului. Fechetici a fost acuzat că a îndemnat poporul să nu mai efectueze robota, căci toți fără deosebire au fost eliberați, să nu se mai supună ordinelor funcționarilor sau oamenilor birăului, căci ce vestesc aceștia nu o fac cu știința împăratului. Acuzarea a interogat 17 martori. Iată ce declară primul martor, Cătană Mihai (Katona Mihály), cu vârsta de 39 de ani: știe că oamenii s-au dus la preotul neunit din Șoimușul Român și l-au întrebat dacă să meargă sau nu la slujba domnească. S-au întors cu răspunsul că regele a ordonat desființarea servituții, nimeni nu este dator cu slujba; dar nu știu de la cine a auzit. Despre popă “știu că mulți din vecini merg la el să ceară sfaturi și că este supărat pe popa unit din Teremia (Gavril Fogarași, *n. n.*) pentru că atunci când vine la noi acel sfat îl dă întotdeauna, să-l cinstească pe rege și pe Ștefan, arhiducele, să fie ascultători față de ordinele ministerului, căci pe aceia i-a îndreptățit, să se supună ordinelor funcționarilor din comitat, căci altfel vor păți ca și sârbii care au cules deja ce au semănat – pentru nesupunere regele și ministerul au trimis forța armatei”. Al doilea martor, Bruzla Gheorghe, vârsta 31 de ani: s-a dus cu curialistii la popa din Șoimuș, Fechetici Ioan, și l-au întrebat dacă să țină slujba sau nu. A spus că a sosit eliberarea de la rege, nici jeler nici iobag, nici olahi, nici țigani nu sunt datori cu slujba; “am mers la Tolan Gheorghe care înaintea noastră ne-a spus că nimeni nu este dator cu slujba. Și preotul unit (Mihai Popovici, *n. n.*) de aici ne-a spus că numai cei care au convenție sunt datori”. Următorii martori audiați: Tolan Gheorghe, Vasile Gheorghe, Bruzla Dumitru, Astalos Pista, Irimia Dumitru, Moldovan Gheorghe, Cătană Vasilica, Labu Petre, Bruzla Todor, Korodi Peter au dat aceeași declarație. Interogații de la pozițiile 13-17, respectiv Denes Șandor, Pădurean Sandu, Chețan Todor, Chețan Matei, Suci Sandu, au declarat că ei au cerut preotului să le întocmească o cerere. În finalul anchetei, martorii

⁹⁰ *Ibidem*, dos. nr. 2009, f. 292, 294.

⁹¹ Dragomir 1947, p. 377.

⁹² A.N.D.J.M., Fond Comitatul Târnava, *Acte politico-administrative*, dos. nr. 2009, f. 217.

au fost confrunțați cu preotul Fechetici⁹³. Anchetatorii preotului, Beregszászi Imre și Iarmi Dániel, solgabirăul, trimit rezultatele anchetei lui Bánffy János. Concluzia desprinsă în urma cercetării era: martorii de la pozițiile 3, 8, 9, 11, respectiv Tolan Gh., Moldovan Gh., Cătană V., Bruzla T., sunt curialiști, și cu toate acestea i-a sfătuit să nu facă slujba; martorii de la pozițiile 2, 5, 7, respectiv Bruzla Gh., Bruzla D., Irimia D., care până acum au făcut slujba, au fost sfătuiți să nu mai presteze robota. I se imputa preotului că nu a făcut deosebirea între curialiști și jeleri. Anchetatorii consideră că preotul a sfătuit poporul în acest mod mai mult din neștiință decât din rea intenție, propunând pentru moment doar mustrarea sa, în speranța că altădată se va feri să povățuiască poporul. Deocamdată nu recomandau să fie întemnițat⁹⁴.

La sfârșitul lunii august a fost arestat și pastorul din Zagăr, Dudaș Vasilică. În semn de solidaritate, Gáspár Lukáts, Kraft György și Bell György înmânează autorităților comitatului un memoriu în care cer iertarea și eliberarea din închisoare a preotului, arătând că gospodăria sa este lăsată în paragină, caii au fugit, semănăturile, bucatele sunt distruse în fiecare zi și noapte prin animalele care pasc pe pământurile sale⁹⁵.

În acest context, la Zagăr, unde existau mari tensiuni în rândul românilor și sașilor, la sfârșitul lunii august a fost împușcat Orechonech Antal, care a avut "privilegiul" de a alege modalitatea uciderii: prin împușcare sau ars. La cererea văduvei, autoritățile vor începe cercetarea pentru pedepsirea vinovaților⁹⁶.

Având în vedere faptul că liniștea ordinea, siguranța persoanei și a averii erau în continuare periclitate în comitatul Târnavei Mici, guvernul și guvernatorul Mikó Imre, au hotărât prelungirea aplicării statariului introdus în 8 mai, astfel încât la 6 septembrie din Târnaveni se transmitea circulara din 31 august, nr. 10240, privind prelungirea legii statariale în comitat⁹⁷.

Lucrarea prezentată aduce în conștiința urmașilor episoade dramatice din istoria revoluției române de la 1848-1849 care s-au desfășurat în zona comitatului Târnavă. Documentele prezentate, mare parte inedite, surprind lumea satului, mentalitățile, temerile unui neam aflat la răscruce de istorie, conștient de drepturile sale naționale, pe care încearcă să le impună, reflectă conștiința unei națiuni care respingea uniunea țării sale la Ungaria, pledând pentru independența națională și politică.

În prim-planul istoriei răsar oamenii simpli și preoții, care încearcă să mențină linia trasată de fruntașii revoluției la Blaj, apărând principiul libertății, egalității și fraternității, idealuri pentru care autoritățile, neliniștite de amploarea

⁹³ *Ibidem*, f. 299.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 302.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 348.

⁹⁶ *Ibidem*, dos. 2008, f. 66; dos. 2009, f. 338.

⁹⁷ *Ibidem*, dos. 2009, f. 337.

mișcărilor românești, îi vor răsplăti din plin cu bătaia, umilința, întemnițarea sau pierderea vieții.

Cercetarea documentelor cuprinse în fondul *Comitatului Târnava* aflate în colecția Arhivelor Naționale, Direcția Județeană Mureș, prin informațiile pe care le oferă, aduce o contribuție importantă privind participarea locuitorilor din aceste zone ale Transilvaniei la revoluția de la 1848-1849, întregind tabloul general al revoluției române.

ANA HANCU

ASPECTS CONCERNANT LA RÉVOLUTION ROUMAINE DE 1848-1849 DANS LE COMITAT TÂRNAVA (I)

RÉSUMÉ

L'étude présente apporte, dans la conscience des descendants, des épisodes dramatiques de l'histoire de la révolution roumaine de 1848-1849 qui se sont déroulés dans l'espace du comitat Târnava. Les documents y présentés, la plupart inédites, surprennent le monde du village, les mentalités, les appréhensions d'un peuple trouvé au carrefour de l'histoire, conscient de ses droits nationales, réfléchissent la conscience d'une nation qui refuse l'union de son pays à l'Hongrie, militant pour l'indépendance nationale et politique.

Au premier plan de l'histoire faitent leur apparition les hommes simples, les prêtres qui essayent à maintenir la ligne tracée par l'élite roumaine de la révolution de Blaj, en soutenant les principes de liberté, égalité et fraternité, pour lesquels ont été récompensé, par l'autorités, par de volée, humilité, prison ou la perte de la vie.

Par les informations que les offrent, les documents du fond *Comitat Târnava* de la collection des Archives Nationales Mureș, apportent une importante contribution en ce qui concèrne la participation des habitants de cette zone de la Transylvanie à la révolution roumaine de 1848-1849.

Abrevieri bibliografice

- A.N.D.J.M. - Arhivele Naționale. Direcția Județeană Mureș.
Documente 1848 - *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările române, C, Transilvania*, sub red. lui Șt Pascu, V. Cheresteșiu, vol. VII, București, 2005.
Dragomir 1946 - Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49. Istoria revoluției*, Partea întâia, vol. V, Cluj, 1946.
Dragomir 1947 - Silviu Dragomir, *Revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849*, vol. V, Cluj, 1947.
Maior 1998 - Liviu Maior, *1848-1849. Români și unguri*, București, 1998.
Moldovan 1995 - Vasile M. Moldovan, *Memorii din 1848-49*, Târgu-Mureș, 1995.
Neamțu 1996 - Gelu Neamțu, *Revoluția românilor din Transilvania 1848-1849*, Cluj-Napoca, 1996.
Papiu Ilarian 1852 - Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, tom II-III, Viena, 1852.

Cuvinte-cheie: agitație, arhive, comitatul Târnava, comitet, documente, Duminica Tomii, intelighenție, iobăgie, măsuri ordine guvernamentale, reformatoare, represalii, revoluție, 1848.

Keywords: agitation, archives, committee, documents, Government Orders, intellectuality, reforming measures, reprisals, revolution, serfdom, St. Thomas Sunday, Târnava county, 1848.